

❖ تعهد به افشاء مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی مرتبط در اظهارنامه های ثبت اختراع^۱

خلاصه:

ایران از جمله کشورهای غنی در حوزه تنوع زیستی و دانش سنتی می باشد. یکی از موضوعات مهم و جدید در نظام حقوق مالکیت فکری ضرورت حفظ و حمایت از حقوق مالکیت فکری دارندگان منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن می باشد. اگر چه علیرغم تلاش‌های انجام شده در سازمان جهانی مالکیت فکری در یک دهه اخیر از سوی کشورهای در حال توسعه هنوز اسنادی به طور خاص برای حمایت از این دسته از حقوق در نظام بین المللی حقوق مالکیت فکری شکل نگرفته است اما در نبود یک نظام خاص حمایتی ایجابی حداقل بطور سلبی می تواند منافع صاحبان این حقوق را با استفاده از مکانیزم های موجود مالکیت فکری تامین نمود. یکی از این ساز و کارها برای حفظ حقوق دارندگان این منابع تعهد به افشاء مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن در اظهار نامه های ثبت اختراع می باشد.

در نظام بین المللی تعهد به حفظ و حمایت از حقوق دارندگان منابع مذکور تنها در کنوانسیون تنوع زیستی پیش بینی شده است. این سند بطور خاص جزء اسناد مالکیت فکری نمی باشد اما برای همزیستی کنوانسیون مذکور و نظام بین المللی حقوق مالکیت فکری ضرورت افشاء مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه آن در اظهار نامه های ثبت اختراع از موضوعاتی است که در مباحث شورای تریپس برای اصلاح موافقت نامه تریپس و در مذاکرات سازمان جهانی مالکیت فکری از سوی کشورهای در حال توسعه مطرح شده است.

کشورهای در حال توسعه معتقدند که تاکید بر ضرورت اف‌شاء مبدا ژنتیک به حل تعارض و ایجاد تعادل بین موافقت نامه تریپس و کنوانسیون تنوع زیستی می انجامد. این گروه از کشورهای شورای تریپس پیشنهاد اصلاح ماده ۲۹ بصورت ماده ۲۹ مکرر را مطرح نموده اند که متضمن الزام اعضا به پیش بینی تعهد به اف‌شاء منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه آن در اظهار نامه های ثبت اختراع و ضرورت کسب رضایت قبلی از دارندگان منابع مذکور در نظام های ملی می باشد.

اگرچه بسیاری از کشورهای ذینفع در حوزه منابع ژنتیک و دانش سنتی در قوانین ملی خود تعهد مذکور را پیش بینی کرده اند اما هنوز در نظام ثبت اختراعات ایران این تعهد برای متقاضی ثبت اختراع پیش بینی نشده است.

واژگان کلیدی: منابع ژنتیک، دانش سنتی، تعهد به اف‌شاء، اظهار نامه های ثبت اختراع، سیاست عمومی حق اختراع، موافقت نامه تریپس، کنوانسیون تنوع زیستی، پروتکل ناگویا

مقدمه:

حمایت از دانش سنتی و منابع ژنتیک برای کشورهای در حال توسعه ای که دارای منابع غنی در زمینه منابع ژنتیک و دانش سنتی می باشند بسیار مهم است. ایران به واسطه تنوع آب و هوایی خود یکی از کشورهای غنی در این زمینه می باشد. در سطح ملی در ایران هنوز هیچ قانونی که به طور ایجابی از صاحبان این حقوق حمایت کند وجود ندارد. در سطح بین المللی نیز علی‌رغم اینکه کمیته بین الدولی منابع ژنتیک، دانش سنتی و فولکلور سازمان جهانی مالکیت فکری از سال ۲۰۰۲ فعالیت خود را در این حوزه آغاز نموده است، اما بدلیل اختلاف بین کشورهای و مقاومت عمده تا کشورهای غربی هنوز هیچ سند الزام آوری در این زمینه شکل نگرفته است. به هر حال تا زمان شکل

گیری یک سند الزام آور در سطح ملی و بین المللی که بطور ایجابی از دارندگان این حقوق حمایت نماید لاجرم بایستی از حداقل ظرفیت های موجود در نظام مالکیت فکری بهره برد تا بصورت سلبی از افشاء ناروا و نادرست این حقوق جلوگیری کرد. از جمله ابزار های موجود در نظام های مالکیت فکری برای حمایت سلبی از دارندگان این حقوق الزام به افشاء مبدا و منبع منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن در اظهار نامه های ثبت اختراع و الزام به کسب رضایت قبلی دارندگان این حقوق برای ثبت اختراعاتی است که در شکل گیری آنها از این منابع و دانش سنتی مرتبط استفاده شده است. در این نوشته تعهدات و الزامات مرتبط با افشاء مبدا منابع ژنتیک در اظهار نامه های ثبت اختراع در نظام های ملی و بین المللی مورد بررسی قرار گرفته است.

بخش اول: ارتباط منابع ژنتیک و دانش سنتی با نظام حق اختراع:

منابع ژنتیک و دانش سنتی دارای ارزش واقعی یا بالقوه برای جوامع بومی و محلی دارنده می باشند و بخشی از دارایی این جوامع را تشکیل می دهند اما حمایت از این نوع دارایی ها در مواردی با الزامات حقوق مالکیت فکری موجود تطابق ندارند و به طور کامل با حقوق مالکیت فکری موجود قابل حمایت نمی باشند فلذا شیوه و نحوه حمایت از اینگونه از دارائی های فکری مورد چالش می باشند. اینکه این نوع از دارایی های فکری بایستی در نظام حقوق مالکیت فکری حمایت و حفاظت شوند تردیدی وجود ندارد اما چالش در خصوص شیوه حمایت است. آیا این دارایی ها قابلیت حمایت در قالب حقوق مالکیت فکری موجود را دارند؟ آیا سیستم فعلی و اسناد بین المللی موجود کافی می باشند؟ یا نیاز به قوانین جدید و خاص حمایتی در سطح ملی و بین المللی وجود دارد؟

کمیته بین‌الدولی منابع ژنتیک، دانش سنتی و فولکلور سازمان جهانی مالکیت فکری از سال ۲۰۰۲ تاکنون تلاش نموده پیش‌نویس اسناد بین‌المللی رابری حمایت از منابع مذکور تهیه نماید ولی در عمل هنوز بدلیل اختلاف منافع دولتهای مذاکره‌کننده و بخ‌صوص مخالفت کشورهای توسعه‌یافته نتوانسته است به موفقیتی دست یابد.

منصرف از عدم وجود نظام‌های خاص حمایتی از این حقوق در حالی که در حقوق بین‌الملل مالکیت فکری بخ‌صوص در ماده ۲۷ موافقت‌نامه تریپس^۳ کشورهای متعهد به حمایت از اختراعات بیولوژیکی و اختراعات مبتنی بر منابع ژنتیک و دانش سنتی میباشند اما هیچ‌راهکار موثری در اسناد بین‌المللی در مورد جلوگیری از سوءاستفاده از منابع مذکور و سرقت زیستی^۴ پیش‌بینی نشده است. اگرچه بر اساس کنوانسیون تنوع زیستی^۵ اعطاء حق اختراع منوط به کسب رضایت قبلی کشورهای مبدا منابع ژنتیک است و کشورهای متعهد شده‌اند که اقدامات لازم را برای تضمین تسهیم عادلانه و منصفانه منافع ناشی از تجاری‌سازی و استفاده از منابع ژنتیک را بر اساس توافق با دارندگان منابع ژنتیک فراهم نمایند و در پروتکل ناگویا^۵ که در سال ۲۰۱۰ در مورد دسترسی به منابع ژنتیک و تسهیم عادلانه برای استفاده از منابع ژنتیک منعقد شده است نیز بر این تعهد تاکید شده است اما علی‌رغم پیش‌بینی تعهد حمایت از منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن در اسناد فوق‌هیچ‌سازوکاری برای عملی نمودن این تعهد و حفظ حقوق دارندگان منابع مذکور در این اسناد مقرر نشده است.

^۲Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore (IGC)

^۳Trade related aspect of intellectual property rights (Trips agreement).

^۴Convention on biological diversity (1992).

^۵Nagoya protocol on access to GR and fair and equitable sharing of benefits (2010).

باتوجه به پیچیدگی مذاکرات بین المللی در این خصوص و تضاد منافع بین المللی مذاکره‌کنندگان برای دسترسی به یک راه حل مشخص در اسناد بین المللی به عنوان راه حل کوتاه مدت و جایگزین می توان حداقل برای حمایت سلبی از منابع مذکور از ساز و کار های نظام مالکیت فکری موجود از جمله مکانیزم های موجود در نظام حق اختراع استفاده نمود. (۱، ص ۳)

برای حمایت سلبی از این حقوق و جلوگیری از سرقت آنها می توان از ابزار های موجود در سایر مصادیق نظام مالکیت فکری استفاده کرد. از جمله ساز و کار های موجود عبارتند از الف- متقاضی ثبت اختراع متعهد باشد در صورتی که در اختراع خود از منابع ژنتیک و دانش سنتی استفاده نموده مبدأ آنها را در اظهارنامه های ثبت اختراع افشاء نماید- در صورتی که بعد از اعطاء حق اختراع مشخص شود که متقاضی آگاهانه مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی مورد استفاده را پنهان نموده است از موجبات ابطال حق اختراع با شدوچ- ضرورت کسب رضایت قبلی از ذینفعان و دارندگان و جوامع بومی و ضرورت تسهیم در منافع ناشی از بهره برداری اختراع ثبت شده با دارندگان مذکور که به طور ایجابی مطرح میشود.

در شورای تریپس نیز پیشنهاد اصلاح ماده ۲۹ بصورت ماده ۲۹ مکرر را مطرح شده است که متضمن الزام اعضاء به پیش بینی تعهد به افشاء منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه آن در اظهار نامه های ثبت اختراع و ضرورت کسب رضایت قبلی از دارندگان منابع مذکور در نظام های ملی می باشد که البته هنوز به فرجام نرسیده است. (۲، ص ۴)

در این تحقیق فقط یک بخش از سازو کار های مذکور یعنی تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن در اظهارنامه های ثبت اختراع مورد بحث قرار می گیرد. هر چند که هر سه مورد

مذکور مرتب و متمم همدیگر می‌باشند اما به علت اینکه پرداختن به هر سه مورد از موارد فوق باعث اطاله مطلب می‌شود بایستی در فرصت دیگری هر یک از آنها جداگانه بررسی گردند.

گفتار اول: تعریف مفاهیم:

برای بحث پیرامون ضرورت افشاء منابع ژنتیک و دانش سنتی در اظهار نامه های اختراع بایستی اول مشخص شود که منظور از منابع مذکور چیست، این منابع کدام اند و متعلق به چه گروهی هستند.

بند اول- مفهوم تعهد به افشاء اطلاعات اختراع

افشاء اطلاعات اساسی از اهداف و رسالت‌های نظام حق اختراع است به عبارتی یکی از دلایل توجیهی در اعطاء حق اختراع افشاء اطلاعات اختراع میباشد بر اساس تئوری قرارداد اجتماعی حق اختراع قراردادی بین جامعه با مخترع است که موضوع این قرارداد افشاء اطلاعات اختراعات در قبال اعطاء حقوق انحصاری بهره برداری از حق اختراع برای مدت معین است. هدف اصلی از ارائه اطلاعات اختراعات در واقع حفظ منافع عمومی از حیث سیاست عمومی اختراع است به این معنی که مخترع در قبال دریافت امتیاز انحصاری مکلف به افشاء اطلاعات اختراعات به تفصیل برای عموم جهت بهبود آن است.

از جمله کارکردهای نظام ثبت اختراعات نیز افشاء اطلاعات اختراعات ثبت شده برای استفاده عمومی جهت تکمیل و بهبود اختراعات موجود می‌باشد در نبود چنین وسازو کاری دارندگان اختراع اطلاعات فنی و اختراعی خود را پنهان می‌کردند که نتیجه این رویکرد قطعا کندی رشد علم و فناوری خواهد بود. این سازو کار زمینه را برای انتشار آزادانه و به دور از هراس فناوری فراهم می‌

کند. افشاء اطلاعات اختراعی بایستی به گونه ای باشد که یک شخص با مهارت متعارف در فن مربوط بتواند با استفاده از این اطلاعات اختراع را از نوپیاده کند به این الزام قانونی دکترین توانمند سازی^۶ در افشاء اختراع گفته می شود. (۳ص ۷)

اظهارنامه ثبت اختراع که به اداره ثبت اختراعات تسلیم میشود بایستی موضوعی که مورد حمایت از آن در خواست می شود را تعیین نماید و دارای توضیح، ادعا و خلاصه‌های از اختراع باشد.^۷ ضمن اینکه حداقل یک روش اجرایی برای عمل کردن ادعاهای مطروحه در اظهارنامه بایستی توضیح دهید طبق ماده ۵ معاهده همکاری در ثبت اختراعات افشاء بایستی به گونه ای باشد که از نظریک شخص با مهارت قابل اجرا باشد.

از لحاظ چگونگی افشاء بایستی بین افشاء اطلاعات و حدود ادعاها ارتباط مستقیم وجود داشته باشد یعنی میزان افشاء اطلاعات بایستی حدود ادعاها را پشتیبانی نماید به گونه ای که جامعه اطمینان حاصل نماید که مالکیت و انحصار اعطاء شده به مخترع در قبال مشارکت واقعی اختراع در دانش و صنعت موجود قابل توجیه است به عبارت دیگر افشاء بایستی موثر باشد.

در مورد تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک سه کارکرد کلی در زمینه عنصرا فشاء مرتبط با منابع ژنتیک مورد توجه قرار می گیرد: الف- افشاء منابع ژنتیک مورد استفاده در ایجاد اختراع و کارکرد ان ب-

⁶Enablement clause

۵- ماده ۶ قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۲ و ماده ۶ آئین نامه اجرایی آن.

۶- بند ۸ ماده ۱۰ آئین نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری.

البته در ماده ۲۹ موافقت نامه تریپس از "عبارت بهترین روش اجرایی برای بکارگیری اختراع" پیش بینی شده است که به نظر می رسد معیار بهتری از نظر عملی کردن اختراع از سوی سایرین بعد از انقضاء دوره حمایت از اختراع از حیث سیاست عمومی اختراع باشد.

⁹Patent cooperation treaty.

¹ Effective disclosure

افشاء مبدا جغرافیایی منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن و ج-ارائه مستندات اخذ رضایت قبلی یا تعهد به ارائه اسناد اخذ رضایت قبلی (۴، ص ۶۳)

بند دوم: منابع ژنتیک:

منابع ژنتیک به معنای مواد ژنتیکی هستند که از ارزش واقعی یا بالقوه بر خوردارند و مواد ژنتیکی به معنی هر ماده‌ای است که دارای منشأ گیاهی، حیوانی، میکروبی یا غیر آن بوده و دارای واحدهایی با کارکرد توارثی باشد این مواد ماهیت فیزیکی دارند و حامل اطلاعات وراثتی هستند که قابلیت خود تکثیری دارند. منابع ژنتیکی گیاهی برای غذا و کشاورزی به هر گونه ماده ژنتیکی با منشأ گیاهی اطلاق می‌شود که دارای ارزش بالقوه یا بالفعل برای غذا و کشاورزی باشد. (۴، ص ۶۰)

طبق ماده ۲ کنوانسیون تنوع زیستی منابع بیولوژیکی از جمله منابع ژنتیک، ارگانیزمها و اجزاء آن، اجزاء اکوسیستم را تشکیل می‌دهند و منابع زیستی "مشمول است بر منابع ژنتیکی، ارگانیزمها یا بخش‌هایی از آن و یا هر بخش زیستی دیگر اکوسیستمها که دارای استفاده یا ارزش بالفعل یا بالقوه برای نوع بشر باشد.

اما سوال این است که در اظهار نامه‌های ثبت اختراع آیا باید منابع بیولوژیکی افشاء شود یا منابع ژنتیک؟ کشورهای در حال توسعه تعهد به افشاء مبدا منابع بیولوژیکی و دانش سنتی همراه آن را مطرح می‌کنند اما کشورهای توسعه یافته از جمله کشور سوئیس و اتحادیه اروپا عبارت منابع بیولوژیکی را فقط ناظر بر منابع ژنتیک می‌دانند. ضمن اینکه اساسا مبدا منابع ژنتیک کدام کشور است؟

در مورد مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی سه حوزه جغرافیایی مختلف مطرح می‌شود:

۱- کشور مبدأ اصلی^۱ طبق ماده ۲ کنوانسیون تنوع زیستی کشور مبدأ کشوری است که صاحب و مالک منابع ژنتیک در شرایط طبیعی^۲ دار اکوسیستم و زیست گاه طبیعی آن می باشد به عبارت دیگر به معنی کشوری است که منابع ژنتیکی را به صورت منابع درونی در اختیار دارد و جایی است که این منابع در شرایط طبیعی و محلی آن وجود دارند. ممکن است برای هر منبع ژنتیکی بیش از یک زیستگاه و مبدأ وجود داشته باشد. (۵، ص ۱۰)

۲- کشور ارائه دهنده منابع^۳: بر طبق ماده ۲ کنوانسیون تنوع زیستی کشور فراهم کننده منابع ژنتیک کشوری است که منابع ژنتیک از خواستگاه طبیعی آن جمع آوری شده است اعم از گونه های وحشی و یا دستکاری شده خارج از زیستگاه طبیعی آن که منبع و مبدأ آن در آن کشور نمی باشد طبق تعریف ماده ۱۵ کنوانسیون مذکور کشور مبداء ممکن است کشور مبدأ منابع ژنتیک یا کشوری باشد که منابع ژنتیک را طبق مقررات کنوانسیون تنوع زیستی بدست آورده است. به عبارت دیگر کشور ارائه دهنده منابع ژنتیکی کشوری است که منابع ژنتیک را جمع آوری کرده و ممکن است لزوماً آن کشور خود کشور مبدأ این منابع نباشند.

۳- کشور تامین کننده منابع^۴ به معنی کشوری است که منابع ژنتیکی را از منابع درونی خود، مشتمل بر گونه های وحشی یا اهلی، و نیز منابع بیرونی، اعم از آن که مبدأ آن در آن کشور باشد یا خارج از آن، تامین می کند. به عبارت دیگر کشور فراهم کننده منبع می تواند کشوری باشد که بطور طبیعی و از زیستگاه طبیعی به منبع دسترسی داشته و یا خارج از زیستگاه طبیعی^۵ آن را بدست آورده

1 Country of origin	1
1 in-situ	2
1 Providing country	3
1 supplier country	4
1 Ex-situ	5

است. کشورهای در حال توسعه عمدتاً بر مفهوم کشور مبدا و کشورهای مثل سوئیس و اتحادیه اروپا بر مفهوم کشور تامین کننده تاکید دارند. (۵ ص ۱۰)

کشور منبع (Country of source) نیز که شوری است که متقاضی ثبت اختراع منبع ژنتیک یا دانش سنتی همراه با آن را از آن کشور گرفته است در حالی که کشور مبدا (Country of origin) که شوری است که منبع ژنتیک بومی آن کشور می باشد. بنابراین این اصطلاح "منبع ژنتیک متعلق به کشور مبدا می باشد اما بسیاری از منابع ژنتیک از کشور مبدا منتقل و به کشور دیگر انتقال یافته است که فعلاً به عنوان کشور منبع شناخته می شود. (۷ ص ۴)

الف: دانش سنتی: دانش سنتی مجموعه ای است از اطلاعات، رویه ها، فنون، دانش فنی که قرن‌ها توسط جوامع بومی و محلی بر پایه قواعد و حقوق محلی و عرف و سنت‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. و از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است به گونه ای که بخشی از خصیصه فرهنگی و اجتماعی آن گروه را تشکیل دهد. غیر از خصیصه بین نسلی بودن این دانش واجد چهار عنصر اساسی است: الف) غالباً خاص جامعه روستایی است ب) از بطن محیط زیست یک قوم بر خواسته است ج) دامنه و قلمرو آن در تمامی حوزه های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است د) بهترین و سازگارترین شیوه بهره برداری و زندگی در محیط خاص است. دانش سنتی بالقوه قابلیت ثبت به عنوان اختراع را دارند و یامی تواند بستر و الهام بخش اختراعات جدید باشد. (۶ ص ۱۳۳)

دانش سنتی ممکن است همراه با منابع ژنتیک و به عنوان دانش فنی استفاده از این منابع بکار رود و یا مستقل از منابع ژنتیک و صرفاً دانش با کاربرد فنی مورد استفاده قرار بگیرد.

ب- رضایت قبلی و سهم منصفانه دارنده منابع ژنتیک: به این معنی است که هر گونه استفاده از منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن بایستی با کسب اجازه قبلی از ذینفعان و در نبود دارندگان و یا عدم دسترسی به آنها با کسب اجازه از مقام صلاحیتدار ملی باشد. ضمن اینکه هر گونه منافع حاصل از استفاده تجاری بایستی با لحاظ نمودن سهم عادلانه دارندگان تقسیم گردد. (۷، ص ۱۱)

ج- وظایف مرجع ثبت: اداره ثبت اختراعات به عنوان مرجع ثبت اختراعات مسؤل اجرای تعهد به اف‌شای اطلاعات اختراع در اظهار نامه های ثبت اختراعات به ویژه اف‌شای مبدا منابع ژنتیک استفاده شده در اختراع می باشد.

د- ابطال: ضمانت اجرای عدم اف‌شای و یا ارائه اطلاعات گمراه کننده در اکثر قوانین کشورهای در حال توسعه ابطال حق اختراع صادر شده می باشد به عبارت دیگر وقتی که متقاضی آگاهانه و یا در صورتی که بایستی می دانسته از اف‌شای اطلاعات مرتبط خودداری کند و یا مشخص شود اطلاعات ارائه شده نادرست است از موجبات ابطال گواهینامه ثبت اختراع می باشد.

ه- سرقت زیستی:

تصاحب دانش و منابع ژنتیک کشاورزی و جوامع قومی و محلی توسط افراد و یا موسسات خارج از چارچوب سنتی آن و بدون مجوز دارندگان می باشد. (۵، ص ۷)

گفتار دوم: مشکل عملی اعمال شرط تعهد به اف‌شای اجباری مبدا منابع ژنتیک در اظهار نامه های ثبت اختراع

علاوه بر اینکه به دلیل ماهیت خاص‌بخش وسیعی از این منابع بخصوص میکرو ارگانیزم‌ها امکان افشاء آنها در قالب شرح و توصیف اختراع ممکن نیست مشکل اصلی برای اجرای این تعهد نامعین بودن مبدا ژنتیک بسیاری از گونه‌های ژنی است. مشکل اول با تودیع اختراعات مربوط به میکرو ارگانیزم‌ها نزد یک مرجع صالح برای فراهم شدن دسترسی عمومی به یک گونه اختراعات حل می‌شود بر اساس معاهده بوداپست^۱ این دسته از اختراعات نزد یک مقام بین‌المللی که توسط کنوانسیون مذکور شناسایی شده است تودیع می‌شوند. اما تشخیص اینکه هر گونه مشخص متعلق به چه کشوری است و یا اینکه از کشور مبدا جابجا شده و عمومی شده است دشوار است به گونه‌ای که امروزه عملاً در بسیاری از موارد نمی‌توان کشور مبدا را شناسایی کرد.

به عبارت دیگر اگر دو یا چند کشور مدعی داشتن منابع ژنتیک واحد باشند تکلیف چیست؟ آیا بایستی از هر کشوری که منابع به علت پراکندگی در آنجا یافت شود^۲ به عنوان دارنده نام برد و رضایت قبلی آن‌ها را حاصل کرد یا بایستی کشور اصلی که بطور تاریخی صاحب منبع بوده است^۳ را صاحب منبع ژنتیک دانست. (۱، ص ۳).

گفتار سوم: شیوه عملی اجرای شرط تعهد به افشاء

در مقام اعمال و اجرای این تعهد توسط ادارات ثبت اختراع به لحاظ تکنیکی عنا صری که بایستی افشاء شوند باید مشخص شود. به عبارت دیگر برای اجرای عملی این شرط توسط ادارات ثبت اختراع بایستی استاندارد مشخصی تعریف شود. این استاندارد می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

¹ Budapest treaty	6
¹ Ex situ	7
¹ In situ	8

الف- تعیین اینکه چه نوع اطلاعاتی بایستی در اظهارنامه های ثبت اختراع افشاء شوند؟ آیا منابع ژنتیک یا بیولوژیک و یا هر دو دانش سنتی همراه آن ها؟

ب- احراز اینکه کشور مبدأ کدام است؟ آیا منظور کشور اصلی مبدا است یا کشوری که در طبیعت آن یافت می شود و یا شامل کشورهای فراهم کننده هم می شود؟

ج- تعیین اینکه چه نوع اطلاعات و مدارکی بایستی ضمیمه اظهارنامه اختراع ارائه شود آیا صرف افشاء و مدارکی در مورد افشاء مبدا کفایت می کند و یا بایستی اظهارنامه همراه با اعلامیه مبتنی بر افشاء از سوی متقاضی ارائه شود و یا بایستی مدارک و اسنادی مستند برای اثبات صحت موارد افشاء شده ارائه شود مثل کپی قرارداد دسترسی به منابع و یا دیگر اسناد حاکی از صدور جواز دسترسی به منابع؟

د- تعیین اینکه صحت موارد فوق توسط چه مقامی بایستی انجام شود؟

ه- ضمانت اجرای عدم بیان صحیح موارد فوق و یا عدم تطبیق آن با استانداردهای افشاء نیز بایستی در قوانین ملی پیش بینی گردد به عبارتی آیارد اظهارنامه و یا ابطال اختراع کافی است و یا شامل ضمانت اجرائی مدنی و کیفری نیز می باشد؟ برای تضمین حمایت از منابع ژنتیک و اطمینان از رعایت حقوق دارندگان ضمانت اجرایی برای افشاء نادرست اطلاعات در قوانین برخی از کشورها پیش بینی شده است در کشورهایی مثل هند و برزیل بر ابطال و بی اعتباری گواهینامه های صادر شده تاکید شده و در قوانین برخی دیگر از کشورها مثل نروژ و سوئد ضمانت اجرایی کیفری و مدنی خارج از نظام حق اختراع در این مورد پیش بینی شده است. (۸، ص ۵)

بخش دوم: افشاء مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن در اظهار نامه های ثبت اختراع در اسناد بین المللی و رویه کشورها:

گفتار اول رویه کشورها:

هدف از پیش بینی این شرط در قوانین ملی حفاظت از منابع ژنتیک کشورها و دانش سنتی همراه آن ، جلوگیری از سرقت زیستی و استفاده غیر مجاز از این منابع در اظهارنامه های ثبت اختراع و در نتیجه جلوگیری از کسب انحصار بر روی این منابع می باشد. در قوانین حق اختراع کشورها به شیوه متفاوتی به این تعهد پرداخته شده است برخی در قوانین مالکیت فکری و برخی دیگر در قوانین مربوط به تنوع زیستی به این موضوع پرداخته اند. در حالی که برخی فقط شرط افشاء مبدا منابع ژنتیک در اظهار نامه های ثبت اختراع را پیش بینی کرده اند اما برخی دیگر ارائه مدارک حاکی از کسب رضایت قبلی دارندگان منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه آنها را به ضمیمه اظهارنامه ثبت اختراع و یا مدارکی که مشروعیت دسترسی به منابع و دانش مذکور را اثبات نماید را لازم می دانند (۸، ص ۶)

بند اول- هند: در قانون تنوع زیستی سال ۲۰۰۲ هند مقرر شده است که عدم افشاء مبدا منابع بیولوژیکی و یا افشاء نادرست مبدا چنین منابع در اظهارنامه اختراع از موجبات رد اظهارنامه اختراع و همینطور ابطال اختراع می باشد. طبق قوانین حق اختراع این کشور نیز افشاء مبدا منابع بیولوژیکی استفاده شده در اختراعات ثبت شده الزامی است در قوانین هند نیز دسترسی غیر مجاز به این منابع جرم انتگاری شده است و برای آن ضمانت اجرای کیفری و حقوقی پیش بینی شده است.^۹ هند

¹ Section 6 of Indian biological diversity ACT 2002

علاوه بر حمایت حقوقی از کشور های پیشرو در مستند سازی این منابع می باشد . آژانس ملی تنوع زیستی هند مدیریت این منابع را به عهده دارد .

بند دوم- دانمارک: طبق قانون اصلاح قانون ثبت اختراع مصوب سال ۲۰۰۰ دانمارک اگر اختراعی مرتبط با منابع بیولوژیکی باشد و یا از منابع بیولوژیکی در آن استفاده شده باشد در اظهارنامه اختراع بایستی مبدا جغرافیایی آن اگر شناخته شده باشد مشخص شود و اگر متقاضی مبدا منابع ژنتیک را نشناخته باشد بایستی این موضوع را ذکر کند عدم ارائه اطلاعات در مورد مبدا جغرافیایی منابع ژنتیک تأثیر در مورد اعتبار اختراع و حقوق ناشی از حق اختراع نخواهد داشت. اما از حیث ارائه اطلاعات غلط بر یک مقام عمومی این عمل جرم انگاری شده است نه از حیث بی اعتباری اختراع بلکه از حیث فریب مقامات عمومی برای ان ضمانت اجرای کیفری پیش بینی شده است.

بند سوم- برزیل:

ماده ۳۱ قانون اقدامات موقتی برزیل در مورد دسترسی و تسهیم منافع ناشی از منابع ژنتیک مقرر می دارد که اعطاء حقوق مالکیت صنعتی توسط نهادهای صلاحیت دار برای محصولات اختراعی ناشی از اجزاء منابع ژنتیک بایستی متضمن افشاء مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن باشد. اگر این قانون عدم افشاء آگاهانه مبدا منابع ژنتیک از موجبات ابطال اختراع پیش بینی شده است. امکان دسترسی فقط برای اتباع برزیل و یا سرمایه گذاری مشترک بین المللی تحت نظارت نهاد های برزیلی ممکن است ضمن اینکه دسترسی غیر مجاز به این منابع جرم انگاری شده و مجازات حبس و جریمه مالی رای نقض این قوانین پیش بینی شده است.

² Denmark patent Act-2000 para 163

² Brazil provisional measure no2-186-16-2001

بند چهارم - مصر: طبق ماده ۱۳ قانون مالکیت فکری ۲۰۰۲ مصر اگر اختراعی متضمن منابع ژنتیک - منابع بیولوژیکی گیاهی یا حیوانی، دانش سنتی و میراث فرهنگی باشد مخترع بایستی شیوه تحصیل مشروع این اطلاعات را مشخص نماید.^{۲۲}

بند پنجم - کشورهای حوزه آند:

کشورهای حوزه آند شامل بولیوی، کلمبیا، اکوادور و پرو می باشند که از قوانین یکسانی در این زمینه تبعیت می کنند طبق قواعد دسترسی به منابع ژنتیک کشورهای گروه آند اظهارنامه های اختراع بایستی اطلاعات مربوط به منابع ژنتیک به همراه مدارک حاکی از کسب رضایت دارندگان بومی و منابع ژنتیک را به ادارات ثبت اختراع ارائه دهد و کسب هرگونه حق مالکیت فکری بدون رعایت این شرط باعث بطلان حقوق اکتسابی خواهد شد این کشورها رد تصمیم شماره ۳۹۱ در سال ۱۹۹۶ تعهد به افشاء مبداء را در اظهارنامه های ثبت اختراع پیش بینی کرده اند و کسب رضایت از کشور مبداء را لازم می دانند بر این اساس متقاضی ثبت بایستی سند معتبر مبنی بر کسب مجوز استفاده از دانش سنتی را از هر یک از کشورهای عضو در صورت استناد به منابع ژنتیک دریافت کرده باشد.^{۲۳}

گفتار دوم: اسناد بین المللی

موضوع تعهد به افشاء مبداء منابع ژنتیک در حقوق بین الملل مالکیت فکری در سه حوزه مختلف در سازمان جهانی تجارت، سازمان جهانی مالکیت فکری و کنوانسیون تنوع زیستی مطرح شده است

² Egyptian law on the protection of intellectual property 2002

² Common regime on access to genetic resource Andean decision 391-1996

اولین بار تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک در کنوانسیون تنوع زیستی مطرح شد اگرچه کشورهای توسعه یافته همواره مخالف پیش بینی این تعهد در اسناد بین المللی می باشند و معتقدند که قرارداد این تعهد در اسناد بین المللی نظام ثبت اختراعات را متاثر می کند. (۹، ص ۸)

بند اول: کنوانسیون تنوع زیستی

کنوانسیون تنوع زیستی در چارچوب بر نامه محیط زیست ملل متحد با هدف محافظت از تنوع زیستی و استفاده پایدار از منابع ژنتیک و تقسیم منصفانه منابع ناشی از بهره برداری منابع ژنتیک در سال ۱۹۹۳ شکل گرفت. این سند ۱۹۴ عضو دارد ایران نیز عضو این سند می باشد. سه اصل اساسی کنوانسیون تنوع زیستی محافظت از تنوع زیستی و استفاده پایدار و پذیرش و دسترسی به تقسیم منافع منابع ژنتیک می باشند. ماده یک این کنوانسیون مقرر می دارد که سهم عادلانه از منافع از جمله دسترسی منافع ژنتیک و انتقال مناسب تکنولوژی مرتبط از جمله اهداف اصلی این سند می باشند و در ماده ۱۵ مقرر می دارد که هر دولت عضو بایستی اقدامات قانونی و اجرائی لازم را مطابق ماده ۱۶ و ۱۹ برای تسهیم عادلانه منافع ناشی از بهره برداری تجاری از منابع ژنتیک را پیش بینی و انجام دهند و در ماده ۱۶ مقرر می دارد که دسترسی به منابع ژنتیک و انتقال آن بایستی همراه با حمایت موثر از حقوق مالکیت فکری باشد اگرچه در عین حال متذکر می گردد که منابع ژنتیک میراث مشترک بشریت می باشند و بر حاکمیت دولت ها بر منابع خود تاکید دارد (۱۰، ص ۱۱).

پیش بینی حقوق مالکیت فکری برای منابع ژنتیک و الزام به انتقال تکنولوژی باعث شده است که کشورهای صنعتی در امضا این سند تردید نمایند و این سند را مانع از فعالیت شرکت های بیوتکنولوژی و پتنت اختراعات مرتبط می دانند.^{۲۴}

ضمن اینکه تعهد به کسب رضایت دارندگان منابع ژنتیک و تقسیم منافع ناشی از آن در کنوانسیون تنوع زیستی پیش بینی شده است اما همان طور که در مقدمه ذکر شد سازوکاری برای اجرای این تعهد طراحی نشده است که در این شرایط بهترین سازوکار این است که نظام های حق اختراع به کمک نظام کنوانسیون تنوع زیستی بیابند تا با پیش بینی تعهد به افشاء اظهارنامه های حق اختراع این سند بتواند به اهداف خود برسد.

به هر حال هدف اگر چه اصلی مقرر شده در این سند حفاظت از تنوع زیستی و استفاده پایدار از منابع ژنتیک و تسهیل در دسترسی به منابع ژنتیک با سهم عادلانه از منافع استفاده آنها برای دارندگان است و وفق بند ۵ ماده ۱۵ دسترسی به منابع ژنتیکی را منوط به کسب رضایت قبلی می داند اما در بند ۵ مقرر می دارد که هر کشور بایستی شرایطی برای تسهیل در دسترسی به منابع ژنتیک برای استفاده صحیح فراهم سازد که البته این مستلزم توافق و کسب رضایت کشورهای دارنده است. (۱۱، ص ۹)

بند دوم-کنوانسیون حمایت از گونه های جدید ارقام گیاهی^{۲۵}

^{۲۳} ایران به این سند ملحق شده است رجوع شود به: قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تنوع زیستی مصوب ۱۳۷۵ روزنامه رسمی ۱۴۹۴۶ مورخ ۱۳۷۵/۴/۷

^۲ Protection of New Varieties of Plants-upov

این کنوانسیون در سال ۱۹۶۱ با هدف حمایت موثر از گونه‌های جدید گیاهی تصویب و در سال ۱۹۶۸ لازم‌الاجرا گردید در نظام‌های خاص حمایت از به نژاد گرایان گیاهی معمولاً شرط حمایت هنگام تسلیم اظهارنامه ثبت گونه‌های گیاهی ارایه پرسشنامه فنی در مورد مبدا ژنتیک گونه گیاهی به اداره مرتبط می‌باشد اما مقررات کنوانسیون حمایت از گونه‌های گیاهی جدید هیچ شرط اضافه‌ای را برای افشای مبدا منابع به عنوان شرط حمایت پیش‌بینی نکرده است و صرف شرایط چهارگانه جدید بودن و هم‌سان بودن و پایدار بودن و متمایز بودن را برای حمایت کافی می‌داند و شرط دیگری از جمله افشای مبدا را لازم نمی‌داند کما اینکه در برخی از موارد امکان افشای مبدا اساساً وجود ندارد. هدف این سند حمایت از پرورش دهندگان گونه‌های گیاهی جدید است و لذا متضمن قواعدی در مورد الزامات افشای مبدا و تقسیم سود ناشی از تجاری‌سازی نمی‌باشد و در مورد کسب رضایت قبلی دارندگان کنوانسیون مذکور بر اصل شفافیت و رفتار اخلاقی در مورد مشروعیت دسترسی به منابع ژنتیک تأکید دارد کما اینکه کشورهای عضو در قوانین ملی می‌توانند شرط افشای مبدا را پیش‌بینی نمایند پس دسترسی به این منابع باید طبق چهارچوب‌های قانونی کشور مبدا باشد. (ص ۱۲، ۵)

بند سوم: پروتکل ناگویا؛ پروتکل ناگویا در مورد دسترسی به منابع ژنتیک و تقسیم منصفانه منافع حاصل از بهره‌برداری از منابع مذکور می‌باشد. این کنوانسیون در سال ۲۰۱۰ منعقد و در اکتبر ۲۰۱۴ لازم‌الاجرا گردید. این کنوانسیون به دنبال رسیدگی به اهمیت منابع ژنتیکی برای مواد غذایی و کشاورزی برای امنیت غذایی می‌باشد. پروتکل ناگویا همراه با پروتکل کارتاژنا^۲ نوعی متمم کنوانسیون تنوع زیستی می‌باشند. پروتکل کارتاژنا در سال ۲۰۰۳ لازم‌الاجرا گردید^۳ هدف از این

² Nagoya Protocol on access to Genetic Resources and the fair and equitable sharing of benefit .

² Cartagena protocol on biosafety to the convention on biological diversity.

² Cartagena protocol

سند محافظت از گونه‌های بیولوژیکی از خطرات بالقوه ناشی از ارگانیزم‌های زنده اصلاح شده در نتیجه بیوتکنولوژی مدرن با رویکرد احتیاطی است. این سند یک مرکز ایمن زیستی^۲ برای تسهیل در تبادل اطلاعات ارگانیزم‌های اصلاح شده زنده ایجاد کرده است. این کنوانسیون بر حق حاکمیت ملی دولت‌ها بر منابع طبیعی خود تأکید دارد و دسترسی به منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن را منوط به کسب رضایت کشور مبدأ می‌داند و اعضاء را متعهد می‌نماید که در قوانین ملی شرایط دسترسی به منابع ژنتیکی و به اشتراک گذاری مزایای ناشی از بهره برداری از منابع ژنتیکی به شیوه‌ای عادلانه و منصفانه و بر اساس شرایط مورد توافق طرفین تعیین نمایند (۱۳، ص ۲۱)

بند چهارم - معاهده بوداپست: معاهده بوداپست در مورد تودیع نمونه‌های میکروارگانیزم‌ها برای انجام تشریفات ثبت اختراع است که در سال ۱۹۷۷ شکل گرفت و یک اتحادیه‌ای را برای شناسایی بین‌المللی تودیع میکروارگانیزم و نهادهایی را به عنوان مقام نگهدارنده نمونه‌های میکروارگانیزم پیش‌بینی کرده است هدف از این سند تسهیل در بررسی ماهوی اختراعات بیوتکنولوژی است چراکه لزوماً با توصیف مکتوب افشاء نمی‌شوند. این کنوانسیون از این جهت مرتبط با افشاء اطلاعات می‌باشد که با پیش‌بینی امکان تودیع نمونه‌های اختراعات در مراکز تعیین شده در مواردی که امکان توصیف اختراع ممکن نیست امکان افشاء آنها را فراهم می‌سازد و لی هیچ مقرره‌ای در مورد لزوم افشاء مبدأ منابع ژنتیک نمی‌باشد.

² Bios safety cleaning -house ⁹

³ Budapest treaty on the international recognition of the deposit of microorganism for the purpose of patent procedure.

³ Depository authority ¹

بند پنجم: در دستورالعمل ۱۹۹۶ اختراعات بیولوژیکی اتحادیه اروپا متقاضی متعهد شده است که اطلاعات مربوط به منابع بیولوژیکی را در صورتی که شناخته شده باشد به اداره ثبت اختراعات ارائه دهد. بر اساس بند یک ماده ۱۳ این سند در موارد منابعی بیولوژیکی اگر افشاء کشور مبدأ برای توصیف و بازسازی اختراع لازم باشد بایستی مبدأ اختراع مشخص شود بدون اینکه این امر تاثیری در اعتبار اختراع داشته باشد^{۳۲}

بند ششم - تعهد به افشاء در موافقت نامه های تجاری آزاد:

در مورد موافقت نامه های تجاری آزاد که عموماً دو جانبه می باشند نگرانی هایی مطرح شده که این موافقت نامه فرصت و تعهد به افشاء منابع ژنتیک اختراعات را محدود نموده است برای مثال در موافقت نامه تجارت آزاد آمریکا و آمریکای لاتین هریک از طرفین ملزم شده اند که اختراعات را به صورت کافی و روشن افشاء نمایند به اندازه ای که برای یک شخص با مهارت عادی قابل انجام باشد بدون اینکه نیاز به بررسی غیر ضروری باشد (م ۱۵ بند ۹) برخی معتقدند که این موافقت نامه ها به نوعی امکان مطالبه اطلاعات اضافی را در موارد افشاء مبدأ دانش سنتی و منابع ژنتیک محدود می کند. در اکثر موافقت نامه های تجاری آزاد هیچ قید و یا شرطی در مورد الزام به افشاء اجباری مبدأ ژنتیک و دانش سنتی اختراعات پیش بینی نشده است. اما در برخی دیگر از موافقت نامه های تجاری آزاد بر اهمیت دانش سنتی و تنوع زیستس و مشارکت آن در توسعه تاکید شده است برای مثال در موافقت نامه آمریکا و پرو بر لزوم کسب اجازه و رضایت قبلی، اختصاص سهم مناسب به دارندگان

³ EC Directive no96/9/EC march 1996

بومی دانش سنتی و منابع ژنتیک و ترویج برر سی کیفی اختراعات برای احراز قابلیت ثبت اختراعات تاکید شده است. (۸، ص ۱۳)

بند هفتم: الزام به افشاء در معاهده همکاری در ثبت اختراعات.^{۳۳}

در متن فعلی معاهده همکاری در ثبت اختراعات موضوع تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک بطور صریح پیش بینی نشده است اما موضوع اصلاح معاهده مذکور با هدف گنجاندن الزام به افشاء مبدا منابع ژنتیک در آن اکنون در گروه کاری اصلاح معاهده همکاری در ثبت اختراعات مطرح می باشد. در گروه کاری اصلاح معاهده مذکور سوئیس پی شنهاده کرده که این اصلاح به عنوان یک شرط شکلی و نه به عنوان شرط ماهوی مطرح شود و طرف مهلت معینی متقاضی ثبت اختراع متضمن منابع ژنتیک مکلف به افشاء مبدا آن باشد.

البته کشورهای در حال توسعه به دنبال ضمانت اجرای قویتری هستند به گونه ای که اگر بعداً مشخص شود که متقاضی ثبت از افشاء منابع ژنتیک بطور متقلبانه خودداری کرده است از موجبات بی اعتباری و ابطال اختراع باشد اما به هر حال با توجه به اینکه معاهده مذکور اساساً یک معاهده شکلی است به نظر میرسد که این تعهد ماهوی بایستی در نظامهای ملی کشورهای عضو پیش بینی شود. (۲۰، ص ۴)

بند هشتم: معاهده بین المللی در خصوص منابع ژنتیک گیاهی برای غذا و کشاورزی^{۳۵}

معاهده منابع ژنتیک گیاهی برای غذا و کشاورزی سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد در سال ۲۰۰۱ تصویب و در سال ۲۰۰۴ لازم الاجرا گردید. هدف این معاهده حفاظت و استفاده پایدار از منابع

³ Patent cooperation treaty 3

³ IP/C/W/433/NOV25-2005 4

³ International Treaty on Plant Genetic Resources for food and Agriculture.

ژنتیکی گیاهی برای غذا و کشاورزی و به اشتراک گذاری عادلانه و منصفانه منافع حاصل از این منابع می باشد این سند ضمن تاکید بر حاکمیت دولتها بر منابع خود برای تسهیل در دسترسی به منابع ژنتیک امکان در دسترس قرار دادن تنوع ژنتیکی خود را در بانک ژن از طریق سیستم های چند جانبه پیش بینی نموده است تبادل اطلاعات، دسترسی به فناوری های جدید در این زمینه، ظرفیت سازی و به اشتراک گذاری مزایای ناشی از تجاری سازی، حمایت از دانش سنتی مربوط به منابع ژنتیک، حق مشارکت منصفانه در به اشتراک گذاری منافع ناشی از بهره برداری از دیگر اهداف این سند می باشد.

بند نهم - تعهد به افشاء در موافقت نامه تریپس^۳؟

موافقتنامه تریپس در ماده ۲۹ تعهد به افشاء اطلاعات فنی اختراعات را بطور کلی پیش بینی نموده است و مشخصا همانطور که ذکر شد به موضوع تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک نپرداخته است ضمن اینکه تعیین میزان و کیفیت افشاء و حدود ارتباط افشاء با ادعاهای مطروحه در اختراع رابه قوانین ملی کشورهای عضو سپرده است.

قانون ثبت اختراعات ایران بجز در مورد کیفیت افشاء از دیدگاه یک شخص ماهر با موافقت نامه تریپس همخوانی دارند در قانون ثبت اختراع ایران افشاء بایستی به گونه ای باشد که برای یک شخص با مهارت عادی کافی باشد یعنی وی بتواند اختراع را با اطلاعات افشاء شده باز سازی

³ Trade related aspect of intellectual property rights.

نماید^۳مینطور ضرورت ارائه بهترین روش به جای حداقل یک روش اجرائیاز کاستی های نظام ثبت اختراعات ایران است.

۱- پیشینه ماده ۲۹ موافقت نامه تریپس.

الف- پیش نویس آنل (Anell draft)

در پیش نویس اولیه تریپس در بخش تعهدات مرتبط با دارنده حق اختراع پیش‌بینی شده بود که تکالیف دارنده حق اختراع به شرح زیر است:

۱- افشاء واضح و کامل اختراع به گونه ای که برای شخصی بامهارت در آن صنعت اجرای عملی آن ممکن باشد و این افشاء بخصوص متضمن بهترین شیوه اجرای عمل اختراع باشد.

۲- ارائه اطلاعات مرتبط با اظهارنامه ها و اختراعات ثبت شده خارجی

۳- استفاده از اختراع ثبت شده در سرزمین مربوطه در محدوده تعیین شده طبق قوانین ملی

۴- خودداری دارنده از رویه های ضد رقابتی و یا اقدامات مخالف انتقال تکنولوژی (۱۴، ص ۸۱)

این تعهدات کلی می باشند و مشخصا موضوع افشاء مبدا منابع ژنتیک در آن پیش بینی نشده است.

(Brussels draft) ۲- پیش‌نویس بروکسل

پیش‌نویس بروکسل تقریبا شبیه ماده ۲۹ فعلی تریپس می باشد. این ماده متضمن سه عنصر است: شرط اول تعهد به افشاء اطلاعات است به گونه ای که صریح و کامل باشد و اجرای آن توسط شخص با

³-بند ۶ ماده ۱۰ آیین نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح های صنعتی و علائم تجاری

مهارت در آن صنعت ممکن باشد این در واقع شرط توانمند سازی است یا دکترین توانمند سازی^{۳۸} که برگرفته از قانون فعلی اختراعات آمریکا است^{۳۹} متضمن این مفهوم است که شرح و توضیح و صیقلیافته اختراع باید سستی به گونه ای مکتوب و شیوه اجرای اختراع به طور و وضوح، دقیق و منسجم باشد به گونه ای که شخص با مهارت و متخصص را قادر به اجرای عملی آن می سازد. هدف از این شرط در واقع اجرای عملی اختراع بدون نیاز به آزمایشات دیگر برای عملی کردن اختراع می باشد شرط دوم معرفی بهترین شیوه اجرای اختراع است. هدف از این بند این است که مانع از این شود که مخترع حق اختراع را بدست آورد و بهترین شیوه اجرا را برای خود مخفی نگهدارد. بر خلاف شرط توانمند سازی که یک شرط عینی^{۴۰} است شرط ارائه بهترین روش، جنبه موضوعی دارد. بۀ این معنی که در مورد هر اختراع احراز و تشخیص این شرط متفاوت است و بستگی به هر اختراع و اجرای عملی هر اختراع در زمان تسلیم اظهارنامه و یا زمان حق تقدم اظهارنامه اختراع دارد ضمن اینکه این شرط مانع از طرح اختراعات با ادعاهای موسع می شود. البته این به معنی ارائه دانش فنی مرتبط با تولید اختراع نمی باشد چون هنوز در زمان تسلیم اظهارنامه ممکن است این دانش نباشد و یا مقدار کمی از آن تحصیل شده باشد. (ص ۸، ۱۵)

شرط سوم الزام متقاضی ثبت اختراع به ارائه اطلاعات مربوط به اختراعات ثبت شده یا اظهارنامه های ثبت اختراع خارجی می باشد. این شرط بخصوص برای تسهیل در بررسی شروط ماهوی برای ادارات ثبت اختراع کشورهای در حال توسعه مهم است. اما به هر حال این شرط نبایستی تاثیری بر

³ Enablement requirement Doctrine

³ ۳۵ U.S.C. NO112-PAVA-1994 ⁹

⁴ Objective requirement ⁰

⁴ Subjective ¹

اصل استقلال در برر سی اظهارنامه و ثبت اختراع داشته باشد. به هر حال چون این شروط در مورد اظهارنامه های اختراع پیش بینی شده اند عدم رعایت آنها ممکن است منجر به رد اظهارنامه اختراع شود. به هر حال احراز و اجرای این شروط به قوانین ملی کشورها سپرده شده است.

نکته مهم در این مورد ارتباط بین شرح و توصیف با ادعاهای مطرح شده است. همینطور نحوه تفسیر و اجرای ادعاهای اختراع است. مشکل دیگر این ماده عدم اشاره به نحوه افشاء میکروارگانیزمها و دیگر منابع بیولوژیکی است چون همچنانکه در معاهده بوداپست^۴ پیش بینی شده افشاء مکتوب این گونه اختراعات لزوما کفایت نمی باشد و استفاده آزمایشی و افشاء عمل اینگونه اختراعات مستلزم تودیع نمونه های این دسته از اختراعات است.

و بالاخره نکته مهم و چالشی در افشاء این گونه اختراعات الزام متقاضی اختراع برای اطلاع و همینطور کسب مجوز کشور مبدا منابع بیولوژیکی است که حاکی از کسب رضایت کشور مبدا در دسترسی به منابع ژنتیکو بیولوژیک و اطمینان از رعایت قوانین مرتبط با حقوق دارندگان در کنوانسیون تنوع زیستی^۵ می باشد و مانع از سرقت زیستی منابع ژنتیک و دانش سنتی خواهد بود. به هر حال ماده ۲۹ موافقت نامه تریپس در مورد این قسمت از افشاء سکوت کرده است.

اما با توجه به سکوت ماده ۲۹ در مورد افشاء مبدا منابع ژنتیک و با توجه به شرط کفایت افشاء آیا می توان چنین تفسیری از افشاء داشت و عدم افشاء مبدا منابع ژنتیک را باعث رد اظهارنامه اختراع دانست؟ (۱۶، ص ۳۸۰)

⁴ Article 4bis of Paris convention for protection of industrial property

در قانون ایران بند ۲ ماده ۱۱ آئین نامه و درک اروپایی حق اختراع م ۳۸۴ به پشتیبانی ادعا در توصیف اشاره دارد. ⁴

⁴ Budapest treaty 1977

⁴ Convention of biological diversity

موافق نامه تریپس برای ثبت گونه‌های گیاهی و حیوانی برای اعضاء آزادی عمل قائل است ولی برای احقاق حقوق صاحبان منابع ژنتیک هیچ مقرره‌ای ندارد. در مذاکرات سازمان تجارت جهانی کشورهای غربی مخالف این شرط و تغییر ماده ۲۹ بودند آن را شرط و تکلیف اضافی بر دارنده اختراع و نهایتاً باعث افزایش هزینه‌های دسترسی به اختراعات می‌دانند که در نهایت تأثیر سوءبرگسترش اختراعات خواهد داشت. برخی از کشورها نیز در قوانین خود کسب غیر مجاز منابع ژنتیک و استفاده از آن در اختراعات را عمل غیرقانونی می‌دانند که هرچند تأثیر در اعتبار اختراع ندارد اما به عنوان عمل غیر مجاز و اغواکننده اختراع را غیرقابل اجرا می‌دانند (ص ۱۶، ۳۹۹)

۳- رابطه کنوانسیون تنوع زیستی و موافقت نامه تریپس

در مورد حمایت از منبع ژنتیک بین کنوانسیون تنوع زیستی و موافقت نامه تریپس ناهماهنگی وجود دارد کنوانسیون تنوع زیستی مقرر می‌دارد که دسترسی به منابع ژنتیک مستلزم کسب رضایت قبلی دارندگان و تقسیم منصفانه و عادلانه منافع ناشی از تجاری سازی است در حالی که موافقت نامه تریپس در این موارد ساکت است. در سال ۱۹۹۶ هند اولین کشوری بود که از سازمان جهانی تجارت خواست که کمیته تجارت و محیط زیست سازمان جهانی تجارت تطابق بین کنوانسیون تنوع زیستی و موافقت نامه تریپس را بررسی کند، نتیجه این بررسی پیشنهاد کشورهای هند مبنی بر این بود که اگر شرط افشاء منابع ژنتیک در اظهار نامه‌های ثبت اختراع در تریپس پیش‌بینی شود بین دو سند هماهنگی و تجانس ایجاد خواهد شد. در گزارش برنامه محیط زیست ملل متحد در سال ۲۰۰۵ مشخصات تصریح شده است که کنوانسیون تنوع زیستی با موافقت نامه تریپس مغایرت دارد و لذا

⁴ Fraudulent procurement doctrine

⁴ United nation environmental program.

موافقت نامه تریپس بایستی برای دسترسی به منابع ژنتیک و تقسیم منافع ناشی از آن اصلاح شود. (۱۸، ص ۱۴) در اعلامیه دوحه در سال ۲۰۰۱ نیز از شورای تریپس خواسته شده است که رابطه بین موافقت نامه تریپس و کنوانسیون تنوع زیستی جهت حمایت از دانش سنتی و منابع ژنتیک را در پرتو اهداف و اصول مندرج در ماده ۷ و ۸ موافقت نامه تریپس مورد بررسی قرار دهد (۱۹، ص ۱۱)

پیشنهاد کشورهای در حال توسعه در شورای تریپس این است که یک استثناء به ماده ۲۹ موافقت نامه تریپس اضافه شود به این ترتیب که "اعضاء میتوانند در صورتی که در اختراع از منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن استفاده شده از متقاضی بخواهند تا مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن و شیوه دسترسی به آن مشخص نمایند."

بخش سوم: ضمانت اجرای عدم افشاء مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی مرتبط در اظهار نامه های ثبت اختراع:

همانطور که ذکر شد در قوانین داخلی کشورهای رویکرد های متفاوتی نسبت به موضوع ضمانت اجرا عدم افشاء مبدأ منابع ژنتیک و دانش سنتی مرتبط در اظهار نامه های ثبت اختراع اتخاذ شده است. این رویکرد در سطح بین المللی و در مذاکرات کمیته بین دولتی منابع ژنتیک، دانش سنتی و فولکلور و ایپو^۴ نیز منعکس شده است. کشورهای هائیکه مزیت نسبی در این حوزه دارند قطعاً به دنبال حمایت موثر و استاندارد سازی در سطح ملی و بین المللی می باشند و در مقابل کشورهای غربی که عمدتاً استفاده کننده این منابع در اختراعات می باشند کماکان هم در مذاکرات کمیته دایمی و ایپو و هم در استاندارد سازی بین المللی مانع تراشی می کنند. (۲۱، ص ۸)

⁴ Intergovernmental Committee for the Genetic Resources, Traditional knowledge and folklore.

کشورهای غربی حداکثر تعهد را یک تعهد اختیاری می‌دانند و لذا هیچ ضمانت اجرایی برای عدم افشاء یا افشاء نادرست از اطلاعات در مورد مبدأ مقرر نکرده‌اند این کشورها یا اساساً تعهد به افشاء را رد قوانین ملی خود نپذیرفته‌اند و یا بصورت اختیاری و داوطلبانه آن را می‌پذیرند و هیچ‌گونه ضمانت اجرایی را برای آن پیش‌بینی نکرده‌اند و هر نوع قیدی در این خصوص بویژه در حوزه ابطال اختراع ثبت شده را خلاف مقررات تریپس می‌دانند چرا که افشاء مبدأ را جزء شرایط اساسی ثبت اختراع نمی‌دانند. اما کشورهای در حال توسعه، کشورهایهایی که در این حوزه ذینفع می‌باشند بطور کلی در قوانین داخلی چهار نوع ضمانت اجرا در مورد عدم افشاء مبدأ در اظهارنامه‌های ثبت اختراع دیده می‌شود نخست رد اظهارنامه اختراع در صورتی که اختراع هنوز ثبت نشده باشد دوم ابطال اختراع اعطاء شده می‌باشد. سوم جریمه‌های اداری و ضمانت اجرای مدنی و چهارم ضمانت اجرای کیفری است که عمدتاً بصورت مجازات مالی می‌باشند. در اسناد بین‌المللی در هیچ یک از اسناد اشاره شده به موضوع ضمانت اجرا اشاره نشده و این موضوع را به نظام‌های ملی ارجاع داده‌اند. (۲۲، ص ۵)

پیشنهاد و نتیجه:

اطلاعات موجود در اظهارنامه‌های اختراع مهمترین منبع اطلاعات فنی و تکنولوژیکی است و می‌تواند ابزار مهمی برای تحقیق و توسعه تکنولوژی باشند چون آخرین اطلاعات موجود یا به اصطلاح مرز دانش موجود می‌باشند. اگر مخترع اطلاعات فنی اختراع را بطور کافی و موثر افشاء نکند یا پنهان

نگهدارد رسیدن به این اهداف نظام حق اختراع ممکن نخواهد بود، بخصوص در مورد اختراعات ثبت شده خارجی ادارات ثبت بایستی هم به کیفیت تو صیف و افشاء اطلاعات اختراعات و هم به ترجمه دقیق آنها و انتشار این اطلاعات توجه داشته باشد در غیر این صورت نظام ثبت اختراع در رسیدن به اهداف خود ناکام خواهد ماند. کارکرد افشاء اطلاعات اختراع غیر از اینکه منبعی از اطلاعات فنی را در اختیار محققین قرار می دهد از حیث حفظ حقوق دارندگان منابع ژنتیک و دانش سنتی نیز می تواند خلاء های نبود یک نظام خاص را جبران نماید مشروط بر اینکه ساز و کار های آن در قوانین ملی و بین المللی پیش بینی گردد.

در قانون ثبت اختراعات ایران ساز و کاری برای تعهد به افشاء مبدا منابع ژنتیک و دانش سنتی همراه با آن پیش بینی نشده است و لازم است که نه تنها این تعهد در قوانین موضوعه پیش بینی گردد بلکه ضمانت اجزاهای عدم افشاء و یا افشاء نادرست نیز بایستس به ترتیبی که گفته شد پیش بینی گردد.

در سطح بین المللی اعضای شورای تریپس در مجادلات متعددی بحث استفاده از منابع ژنتیک در اظهارنامه های ثبت اختراع را مورد بحث قرار داده اند. کشورهای در حال توسعه ضمن دفاع از اصلاح ماده ۲۹ موافقت نامه تریپس در این خصوص به عنوان شرط اعطاء حق اختراع نه تنها بر تعهد متقاضی برای افشاء مبدا منابع ژنتیک تاکید دارند بلکه بر ضرورت ارائه دلایلی مبنی بر کسب رضایت دارندگان بومی برای تعیین میزان سهم آنها در اختراعات ثبت شده تاکید دارند^۴ مقابل بسیاری از کشورهای توسعه یافته از جمله سوئیس اگرچه به ظاهر اصل قضیه یعنی تعهد بر افشاء منابع ژنتیک در اظهار نامه های حق اختراع را می پذیرند اما مخالف گنجاندن آن در موافقت نامه

⁴ Joint communication from Africa group –IP/c/w/404-2003

تربیس ه ستند و پید شنهاده می کند این موضوع از طریق مذاکرات سازمان جهانی مالکیت پیگیری
شود^۵

منابع

1-Wipo , Technical Study on Patent Disclosure requirements ,study no3, WIPO

Publication no 786(e)2005.

²-WTO/IP/C/W/473/4JUN 2007.

⁵ See communication from European countries

۳-سید کامران باقری، حمید عزیزی مرادپور و مریم کبریایی، تحلیلی بر افشاء اختراعات در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، فروردین ۱۳۹۱

۴-حجت خادمنی و میکلائجو تمرمن، تاسیس نظام ثبت اختراعات زیست فناوری، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۶ شماره ۱ بهار ۱۳۹۱

5-Joshua D.Sarnof, Carlos Coreia, Analysis of option for the implementing Disclosure of Origin Requirement in intellectual property Applicayion, UNCTAD, Geveva, 2006.

۶- سعید حبیبی و غلامحسین معتمدی، حمایت از دانش سنتی به عنوان یکی از ابزار های حقوق مالکیت فکری، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران شماره ۷۲ تابستان ۱۳۸۵

7-wipo, Glossary of key terms related intellectual property and genetic resources ,WIPO/GRTKF/ic/17/inf/13/2010.

8-Cabera medaglia, The disclosure of origin requirements in central America ,ICTSD issue paper no3, 2010.

9-WIPO/PCT/R/WG/9/8/2007.

10- Lacka Laxman, The interface between Trips ND CBD ,JORNAL OF INTERNATIONAL TRADE LAW AND POLICY, vol 11 issue2, 2002.

Patent disclosure requirement , prepare by ICC commission on IP document ۱۲۲11- NO:450/1065-9 may/2011.

12-Bart kieweit, Evolution of the legal environment of plant breeders right ,community plant variety office, Berlin, 2004.

13-elisa morgera and mathias buck, The Nagoya protocol and access and benefit sharing perspective ,martinus publisher, 2012,

- 14-Carlos correa, integrating public health concern into patent legislation in developing countries ,south center 2000.
- 15- Gohn Duffy,legal process of claim interpretation,Washington university/journal of law and policy,2000,vol2.
- 16-Pires de carvalho, requiring disclosure of the original of Genetic resource and prior inform and consent, in patent applicant – reengineering patent law 2000vol2 .
- 17-WTO DOC.IP/C/W/162-OCT 29-1999.
- 18- UN DOC,UNEP/CBD/WG-ABS/3/7(MAR 32005) Parall.
- 19-WTO/Ministerial Declaration 14Nov 2001-WT/min/o/Dec/1.
- 20-Joint communication from Africa group –IP/c/w/404-2003.
- 21-WIPO/GRTKF/IC/17/12, Brief Summary Of Document,2015.
- 22-Henninger,Thomas,Disclosure Requirement in The Patent Law and Related Measures,ICTSD,2009.

Obligation to disclosure the origin of the genetic recourse and associated traditional knowledge in the patent applications.

Hamid Azizi morasd pour

IP researcher.

Abstract:

Iran is very rich in the biological diversity and in the traditional knowledge. One of the issues that is important in the intellectual property system is the protection of the rights of the holder of the genetic resource and associated traditional knowledge. In the absence of a sui generis system at least in the negative approach the mechanism of the patent can be useful for the protection of the holders namely the applicant of the patent should be obliging to disclose the origin of the genetic resource and traditional knowledge in the patent application. Necessity for the disclosure of the origin of the genetic resource and associated traditional knowledge is one of the issues that provide by the developing country in the convention on biological diversity and the council of the TRIPS for the amendment of TRIPS. Necessity for the disclosure of the origin of the genetic resource and associated traditional knowledge causes to the co-existence of the mentioned instruments. Developing countries proposed the amendment the article 29 as 29bis which containing the obligation of the disclosure of the origin of the genetic resource and associated traditional knowledge.

Key words: genetic resource, traditional knowledge, obligation of the disclosure, patent application, public policy of patent, TRIPS agreement, convention on biological diversity

